

Een Nationaal duinreservaat bij Haarlem, door C. Sipkes, 1945

Tussen Zandvoort, Haarlem, IJmuiden en Velsen ligt het grootste nog gawe duingebied van West Europa, alleen doorsneden door de bekende Zeeweg. Het is ongeveer 10 km lang en 5 km breed. Het zand is er betrekkelijk vruchtbaar door het hoge gehalte (tot 10%) aan koolzure kalk (schelpgruis).

Door de Ned. Natuurhistorische Vereniging is er altijd voor geijverd dat dit prachtige landschap een groot natuurmonument zou worden. Dit zou grote betekenis hebben voor de studie van de biologie van deze duinen, welke tot nu toe onvoldoende plaats kon hebben, en het zou dienen als recreatieterrein voor de steeds toenemende bevolking van de randgebieden van dit natuurmonument: het halve maan vormige gebied van Zandvoort, Haarlem en IJmuiden en voor de bevolking van Amsterdam, van welke slechts verlangd kan worden dat ze voldoende heeft aan het Gooi en aan het kunstmatige bos bij Amstelveen.

Reeds meer dan 25 jaren geleden werd er in het gebouw van de Hollandse Mij der Wetenschappen een "duintentoonstelling" gehouden met als strekking: "De Haarlemse duinen één groot natuurmonument." Veel later werd door de afd. Haarlem van de Ned. Natuurhistorische Vereniging een actie gevoerd tegen bebouwing langs de Zeeweg, omdat dit de waarde van het toekomstige natuurmonument in sterke mate zou verminderen. Schrijver dezes heeft voor de oorlog in de Haarlemse pers menig pleidooi gehouden voor dit doel. Toen is de oorlog gekomen en zijn deze duinen opgenomen in de Duitse kustverdediging en doorgraven met een tankgracht, terwijl op sommige punten reeksen kazematten gebouwd zijn.

Wie echter meent dat deze duinen hiermee onherstelbaar vernield zouden zijn, overschat de omvang van deze vernielingen en onderschat de regeneratieve krachten van dit jonge landschap, dat nog maar net in het begin van zijn ontwikkeling is.

Want de vernielingen beperken zich tot de kust en tot het noordelijke gedeelte. Verder is er langs de Zeeweg hier en daar gewerkt en is er veel hout gekapt ter voorziening van de brandstoffennood. ...

Deels was dit aangelegd bos, deels natuurlijk berkenbos, niet overal is al het hout voor de voet weggekapt (waar de Plantsoendienst van de gem. Haarlem de leiding had) en langs de Zeeweg zien we hoe prachtig de Balsem- en Zilverpopulieren uit de oude wortels opgroeien.

Het duinterrein waar het hier om gaat, bestaat uit een golvend landschap met lange duinvalleien, evenwijdig met de kust en aan de landzijde met toppen tot wel 25 meter hoog, die een prachtig vergezicht opleveren over onze streek (Koninginneduin, Brederodeduin, duinen bij de Blinkert). Grote gedeelten zijn met naaldhout beplant, in hoofdzaak Corsicaanse dennen, de diepere dalen zijn spontaan begroeid met berkenbosjes. Zelfs eiken zijn er reeds vrij talrijk in het savanne achtige gebied van de Haarlemse waterleiding en wat noordelijker daarvan ligt. Het berkenzaad is met de wind ter plaatse gebracht en in konijnenarme jaren snel opgeschoten en de eikels worden door Vlaamse gaaien kilometers ver verslept en verstoppt, kiemen daar en ontwikkelen zich langzaam maar zeker tot middelmatige bomen. Uit een oogpunt van plantensociologie is deze evolutie uiterst merkwaardig. We weten uit de oude beschrijvingen, dat deze duinen vroeger stuivende waren. Ondanks extra droge zomers (1911 deed de duinen op Schouwen veranderen in een grote zandzee), ondanks overvloed aan konijnen, zijn ze geleidelijk aan begroeid geraakt. Grote verstuiwingen als op Schouwen en Schoorl zijn er niet meer. Kleine verstuiwingen zijn echter nog zeer talrijk. De waterleiding heeft over een grote oppervlakte de grondwaterstand doen dalen, wat weinig of geen schade heeft toegebracht aan het geboomte maar de moerasflora bijna overal heeft doen verdwijnen. Op andere plekken heeft het stuifzand lage plekken opgehoogd met hetzelfde gevolg. Deze verarming van de flora is op zichzelf zeer jammer omdat dit uiterst merkwaardige en elders

vrijwel niet voorkomende plantengemeenschappen met zijn orchideeën, Parnassia, Gentianen e.d. Afgezien hiervan is de begroeiing van de duinen steeds rijker en beter geworden en is het aantal soorten steeds groter geworden, soorten die vanaf de rivieroever en vanaf de krijtrotsen van Calais zich naar het noorden verspreiden totdat ze niet verder kunnen bij de kalkarme duinen bij Schoorl.

De successie in de begroeiing van dit duinlandschap is nooit goed bestudeerd. Aan de hand van dergelijke verschijnselen in de duinen op Voorne is wel ongeveer na te gaan hoe het een en ander verlopen moet zijn. Op Voorne zijn de omstandigheden echter weer zeer verschillend. Grondige plantensociologische waarnemingen konden wel eens tot merkwaardige uitkomsten leiden. Vooral als we opnieuw deze duinen gelegenheid geven te regenereren. Want nu er zoveel gebouwd en gegraven is in dit gebied, komt de vraag naar voren, hoe en wat met die tankgrachten en kazematten te beginnen. Mooier kans is er nooit geweest om de wordingsgeschiedenis van dit duinlandschap zich hier en daar te laten herhalen met als driedelig voordeel: natuurlijk herstel van het landschap, verdwijning van de militaire werken en gelegenheid het een en ander te kunnen bestuderen. In de regels hieronder wil ik het een en ander meer gedetailleerd uiteenzetten: De overheersende wind is in ons land west-zuid-west. Waar de bodem zandig is en onvoldoende begroeid neemt de wind het zand mee in oost-noord-oostelijke richting, waar het pas tot rust komt achter natuurlijke of kunstmatige obstakels, helm, stro, riet of takken. Deze obstakels moeten zo zijn, dat ze de windkracht verminderen, naar niet omleiden. Een muur zou een waardeloos middel zijn om stuifzand tegen te houden, daar dit nog snellere luchtverplaatsing, windkolken, in de hand werkt. Rijshout, takken, helm en stro blijken het beste materiaal te vormen.

Is er nu een kazemat, die men wil doen verdwijnen, dan behoeft men slechts aan de Z.W. kant ervan een terrein van de plantengroei te ontdoen (ploegen, eggen en met de cultivator alles ophalen) en de omgeving van het punt dat men opgehoogd wenst, van obstakels te voorzien. Reeds na enkele jaren, bij veel storm reeds na een winter, kan verwacht worden dat deze kazerratten ondergestoven zullen zijn en na een langere periode zal het niveauverschil van een dergelijk terrein groter zijn, de top wordt hoger en het stuivende gedeelte dieper, tot op het grondwater, na een droge periode zelfs beneden de gemiddelde grondwaterstand. Dit is in praktijk gebracht onder mijn toezicht op het terrein van de fam. Van der Leeuw op Voorne. Door verdieping van enkele dalen en verhoging van toppen krijgen we weer een duinlandschap terug zoals dit in 1860 bestond en door van Eeden beschreven is in 'Botanische wandelingen door Kennemerland'. De zeer merkwaardige moeras-duinflora vestigt zich op de vochtige plekken. De vogelbevolking zal ook van de duinplassen profiteren, nu deze gedurende een groot deel van het jaar van zoet drinkwater verstoken is. Mocht men door infiltratie van water van elders de waterwinning bevorderen, dan worden de duinplassen kleine meren, zoals tijdens het graven van een nieuwe haven te IJmuiden bij Wijk aan Zee te zien was, wat een nog grotere verfraaiing van het landschap zal meebrengen.

Wanneer dit gebied tot Nationaal park verklaard zou worden kan dit dienstbaar gemaakt worden aan een zo groot mogelijke groep van onze bevolking. Een gedeelte zal beschikbaar komen voor onze biologen, die uit binnen- en buitenland zullen komen om dit gebied te bestuderen. Ik denk hierbij aan het gastenboek van het Nationaal park in Zwitserland, waar in het gastenboek vrijwel geen nationaliteit ontbreekt. Een ander gedeelte zal beschikbaar komen voor de ontwikkelde toerist, reisverenigingen, al of niet in excursieverband. En een derde gebied zal moeten openkomen voor iedereen, voor de dagjesmensen uit de steden, die meer om ontspanning dan om studie te doen is.

Wie dit laatste minder belangrijk vindt, denke aan de volksgezondheid die zoo enorm gediend wordt door verblijf in de buitenlucht. En wie meent dat de duinplantengroei te kwetsbaar is om het publiek os te laten op een duinterrein, kan ik wijzen op de Staatsduinen bij Schoorl, waar het zand veel, onvruchtbaarder is en het bezoek toch nooit tot catastrofes geleid heeft. Een bijzondere terreinbehandeling, aanleg van paden, planten van hout en een vermindering van het aantal konijnen zal daar echter zeker noodzakelijk zijn. Niet alleen voor de Haarlemse duinen bestaat dit probleem. Overal zijn verdedigingswerken aangelegd, overal vraagt dit om herstel van het duinlandschap, een herstel waarbij het van het grootste belang is dat de duinen een natuurlijk karakter behouden en de hand van de mens zo min mogelijk zichtbaar is. En dit is mogelijk door het herstel zoveel mogelijk aan de natuur over te laten. Dan zullen, evenals in de tijd van Witte van Haemstede, vanuit Haarlemsche straten duintoppen te zien zijn, dan zal evenals in de tijd van Van Eeden, de duinpanen vol orchideeën zijn. En het hout dat in sommige gedeelten zal opgroeien, zal onze houtarme provincie van rondhout kunnen voorzien en er zal een klimaatsverbetering merkbaar zijn aan de rand van onze duinen.

In januari van dit jaar is overleden de bekende popularisator van de natuurstudie: dr. Jac. P. Thijsse. Het plan de bunkerstellingen te laten onderstuiven had zijn volle instemming. Zouden wij zijn nagedachtenis beter kunnen eren dan door dit grote en in ons land mooiste natuurmonument te noemen: THIJSSE RESERVAAT ?"

Haarlem, Houtmankade 27.

C. Sipkes.